

ساختمان و تأسیسات کتابخانه

تألیف:

علی یارمحمدی

www.ketab.ir

سرنامه	: یارمحمدی، علی، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: ساختمان و تأسیسات کتابخانه/ تألیف علی یارمحمدی.
مشخصات نشر	: تهران: کو، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۴۴۲ ص.: مصور، جدول، نمودار.
شابک	: ۱۱۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۹۶۴-۱۵۶-۰۹۲-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فینیا
موضوع	: ساختمان‌های کتابخانه
موضوع	: کتابخانه‌ها -- وسایل و تأسیسات
موضوع	: کتابخانه‌ها -- معماری
رده بندی کنگره	: ۶۷۰Z/۶۷۰Z ی ۲س ۲ ۱۳۹۰
رده بندی دیویی	: ۲۱۰-۲۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۷۵۹۲۸۱

www.ketab.ir

نشر قو

ساختمان و تأسیسات کتابخانه

تألیف: علی یارمحمدی

حروچینی و صفحه‌آرایی: محمد نجفی

مدیر تولید: حسن اسماعیل بیگی

لیتوگرافی: گرافیک‌گستر

چاپ و صحافی: طیف‌نگار

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۱۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۵۶-۰۹۲-۰

تهران، خیابان سنایی، کوچه سوم، پلاک ۲۹

تلفن: ۸۸۸۴۵۱۶۴ : فاکس: ۸۸۸۱۱۸۱۱

کتاب فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۳	پیشگفتار
۱۵	مقدمه
۱۷	فصل اول: تاریخچه ساختمان کتابخانه
۱۷	دوران قبل از میلاد مسیح
۲۲	دوران بعد از میلاد مسیح تا اواخر قرن شانزدهم
۲۵	کتابخانه در دوران اسلامی
۲۸	قرون هفدهم و هجدهم میلادی
۳۳	قرن بیستم
۳۶	پرسش‌ها
۳۷	فصل دوم: ویژگی‌های ساختمانی انواع کتابخانه
۳۷	الف. کتابخانه عمومی
۴۱	کتابخانه سیار
۴۳	کتابخانه شعبه
۴۳	کتابخانه کودک
۴۹	ب. کتابخانه دانشگاهی
۵۶	ج. کتابخانه اختصاصی
۵۸	د. کتابخانه آموزشگاهی
۶۳	ه. کتابخانه زندان
۶۴	و. کتابخانه بیمارستانی و آسایشگاهی
۶۶	ز. کتابخانه ملی
۶۸	پرسش‌ها
۶۹	فصل سوم: طراحی ساختمان کتابخانه
۶۹	نقش کلیدی کتابدار در طرح ساختمان کتابخانه

۷۰.....	تعیین فضاهای موردنیاز برای بخش‌های اصلی و فرعی
۷۰.....	الف. بخش‌های اصلی
۷۰.....	۱. محل کار کارمندان
۷۲.....	۲. محل نگهداری مواد کتابخانه
۷۴.....	۳. فضای اشاعه اطلاعات
۷۷.....	ب. بخش‌های فرعی
۷۷.....	۱. فضاهای ارتباطی: ورودی‌ها، سرسراها و راهروها
۷۸.....	۲. محل استراحت کارمندان
۷۹.....	۳. نمایشگاه کتاب
۸۰.....	۴. سالن‌های گردهمایی و سخنرانی
۸۰.....	۵. امکانات تفریحی و سرگرمی برای خوانندگان
۸۱.....	۶. سرویس‌های بهداشتی
۸۱.....	۷. فضای سبز و پارکینگ
۸۱.....	۸. فضای آموزشی
۸۲.....	تدوین نیازهای فیزیکی کتابخانه
۸۲.....	الف. ارتفاع سقف کتابخانه
۸۲.....	ب. پوشش کف
۸۲.....	ج. درهای کتابخانه
۸۳.....	د. پنجره‌های کتابخانه
۸۳.....	ه. تأسیسات
۸۷.....	و. سیستم‌های آکوستیک
۸۸.....	ز. نورپردازی
۸۹.....	ح. رنگ کتابخانه
۹۰.....	ط. تزئینات داخلی
۹۰.....	ی. حمل و نقل و جابجایی
۹۰.....	سیستم مدیریت هوشمند در ساختمان کتابخانه
۹۱.....	حفاظت و ایمنی فیزیکی ساختمان کتابخانه و موقعیت استقرار آن
۹۳.....	ویژگی‌های ساختمان کتابخانه
۹۴.....	۱. تغییرپذیری

۲. جامعیت ساختار و بافت ساختمان کتابخانه	۹۷
۳. قابلیت دسترسی و دستیابی	۱۰۰
۴. قابلیت گسترش	۱۰۱
۵. تنوع	۱۰۱
۶. سازماندهی	۱۰۲
۷. راحتی و آسایش	۱۰۲
۸. محیط و مکان ثابت	۱۰۳
۹. ایمنی و حفاظت	۱۰۴
۱۰. اقتصاد و صرفه‌جویی	۱۰۴
عوامل مؤثر در طراحی ساختمان کتابخانه	۱۰۶
گروه برنامه‌ریزی	۱۰۷
ترسیم نمودار سازمانی کتابخانه	۱۰۹
عوامل مورد نیاز به‌منظور برنامه‌ریزی نیازهای کتابخانه	۱۱۲
گروه ساختمانی	۱۱۳
همکاری کتابدار و مهندس معمار	۱۱۴
کتابدار	۱۱۵
مهندس معمار	۱۱۵
موقعیت ساختمان کتابخانه	۱۱۶
کتابخانه‌های آینده	۱۲۰
راهنمای طرح و نقشه ساختمان یک کتابخانه عمومی	۱۲۴
طراحی فضای کتابخانه عمومی	۱۲۶
پرسش‌ها	۱۲۹
فصل چهارم: استاندارد ساختمان انواع کتابخانه‌ها	۱۳۱
استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های عمومی	۱۳۳
استاندارد ساختمان کتابخانه‌های مساجد	۱۳۸
استانداردهای خودروی کتابخانه‌های سیار	۱۴۱
استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی	۱۴۴
استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های اختصاصی	۱۵۰
استانداردهای کتابخانه‌های آموزشگاهی	۱۵۱

استانداردهای ساختمان کتابخانه‌های زندان	۱۵۳
پرسش‌ها	۱۵۵
فصل پنجم: وسایل و تجهیزات کتابخانه	۱۵۷
طراحی داخلی ساختمان کتابخانه	۱۵۷
اصول طراحی داخلی و آرایش وسایل	۱۶۲
شیوه چیدمان قفسه‌های مخزن	۱۶۸
چیدمان میزهای مطالعه	۱۷۰
راهروها	۱۷۳
مشخصات وسایل کتابخانه	۱۷۷
جنس وسایل کتابخانه	۱۷۸
۱. وسایل چوبی	۱۷۹
۲. وسایل فلزی	۱۸۹
سازندگان وسایل کتابخانه	۱۹۰
تقسیم‌بندی وسایل و تجهیزات کتابخانه	۱۹۱
۱. وسایل نگهداری منابع کتابخانه	۱۹۱
۱-۱ قفسه کتاب	۱۹۱
۱-۲ قفسه دردار	۱۹۷
۱-۳ قفسه‌های فشرده	۱۹۸
۱-۴ سیستم‌های کشویی خودکار	۲۰۰
۱-۵ وسایل نگهداری سایر منابع	۲۰۱
۱-۵-۱ مجلات جاری	۲۰۱
۱-۵-۲ روزنامه‌های جاری	۲۰۵
۱-۵-۳ روزنامه‌های جلد شده و کتاب‌های بزرگ	۲۰۶
۱-۵-۴ اطلس‌ها	۲۰۷
۱-۵-۵ فرهنگ‌ها	۲۰۹
۱-۵-۶ نقشه‌ها	۲۱۰
۱-۵-۷ وسایل نمایش کتاب‌های تازه	۲۱۱
۱-۵-۸ وسایل نمایش منابع نفیس	۲۱۲
۱-۵-۹ کابینت ریزفیلم‌ها	۲۱۴

۲۱۵	۱-۵-۱۰ کابینت ریزفیش‌ها
۲۱۶	۱-۵-۱۱ جعبه‌های نسخ خطی
۲۱۷	۱-۵-۱۲ جزوه‌دان‌ها
۲۱۹	۱-۵-۱۳ چندرسانه‌ای‌ها
۲۲۰	۲. وسایل مخصوص فضاهای مطالعه
۲۲۰	۲-۱ میز مطالعه
۲۲۶	۲-۲ صندلی مطالعه
۲۲۹	۲-۳ برگه‌دان
۲۳۲	۳. وسایل مخصوص فضای‌های کاری و کارمندان
۲۳۲	۳-۱ میز امانت
۲۳۷	۳-۲ صندلی مخصوص میز امانت
۲۳۷	۳-۳ رف برگه‌دان
۲۳۷	۳-۴ کتاب‌بر (چرخ کتاب)
۲۳۹	۳-۵ پلکان کتابخانه
۲۴۰	۳-۶ وسایل عطف‌نویسی کتاب
۲۴۱	۳-۷ وسایل نشانه‌گذاری قفسه
۲۴۲	۳-۸ رج‌بند (سورتر)
۲۴۳	۳-۹ فرازه (کتاب گیر)
۲۴۴	۳-۱۰ کاردکس
۲۴۶	۳-۱۱ میز و صندلی کار و کامپیوتر
۲۴۶	صندلی
۲۴۸	میز کار با کامپیوتر
۲۴۹	اندازه‌های مناسب میز کامپیوتر و صندلی
۲۵۳	تجهیزات کتابخانه کودک
۲۵۳	۱. قفسه کتاب
۲۵۶	۲. میز و صندلی مطالعه
۲۶۰	پرسش‌ها
۲۶۲	تجهیزات اولیه مرمت و بازسازی
۲۶۵	تجهیزات دیداری و شنیداری

۲۶۵	۱. دستگاه‌های نمایش فیلم استریپ
۲۶۶	۲. دستگاه‌های نمایش اسلاید
۲۷۰	۳. ریزشکل خوان‌ها
۲۷۴	۴. دستگاه‌های نمایش سینمایی
۲۸۰	۵. ضبط صوت‌های با حلقه باز
۲۸۱	۶. ضبط صوت‌های کاستی
۲۸۴	۷. ضبط صوت‌های رقصی
۲۸۶	۸. دستگاه‌های نمایش دهنده طلق شفاف
۲۸۷	۹. صفحه‌خوان (گرامافون)
۲۹۱	۱۰. ویدئو پروژکتور
۲۹۴	تجهیزات فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات
۲۹۵	۱. کامپیوتر
۲۹۷	بورد اصلی
۲۹۸	واحد پردازش مرکزی (CPU)
۲۹۹	کارت گرافیک
۲۹۹	درایو دیسک سخت
۳۰۰	درایو دیسک لرزان
۳۰۱	حافظه کامپیوتر
۳۰۳	درایو دیسک فشرده
۳۰۴	دیسک ویدئویی دیجیتالی
۳۰۴	دستگاه‌های ورودی و خروجی جانبی در کامپیوتر
۳۰۶	صفحه کلید
۳۰۷	دسته بازی
۳۰۸	اسکنر
۳۰۸	میکروفون
۳۰۹	بلندگو
۳۱۰	قلم نوری
۳۱۰	صفحه نمایش قابل لمس
۳۱۱	مودم

۳۱۲.....	دوربین دیجیتالی.....
۳۱۲.....	وب کم.....
۳۱۵.....	حافظه های الکترونیکی.....
۳۱۶.....	رسم.....
۳۱۷.....	تعریف درگاه یا پورت.....
۳۱۸.....	۲. شبکه.....
۳۱۹.....	هدف از ایجاد شبکه.....
۳۲۰.....	انواع شبکه.....
۳۲۰.....	استانداردهای شبکه.....
۳۲۰.....	اینترنت.....
۳۲۱.....	توپولوژی های شبکه.....
۳۲۳.....	اجزای اصلی شبکه.....
۳۲۶.....	ابزارهای اتصال در شبکه.....
۳۳۰.....	کتابخانه دیجیتال.....
۳۳۲.....	مشخصات کتابخانه دیجیتالی.....
۳۳۲.....	الف - مشخصات فنی.....
۳۳۳.....	ب- قابلیت های جستجو.....
۳۳۴.....	ج- مشخصات واسط گرافیکی.....
۳۳۴.....	د- قابلیت های عمومی.....
۳۳۶.....	تجهیزات ایمنی کتابخانه.....
۳۳۶.....	الف. سیستم های اعلام و اطفاء.....
۳۳۶.....	۱. سیستم اعلام حریق.....
۳۳۷.....	۲. سیستم اطفاء حریق.....
۳۴۵.....	ب. سیستم امنیتی دوربین های مدار بسته.....
۳۴۷.....	شکل ظاهری دوربین های مورد استفاده.....
۳۴۸.....	کارآرایی دوربین ها.....
۳۴۹.....	فن آوری های مورد استفاده در دوربین های امنیتی.....
۳۵۲.....	دیگر فن آوری های مورد استفاده در دوربین ها.....

۳۵۲	ج. سیستم دروازه امنیتی کتابخانه
۳۵۴	۱. ایجاد فضای الکترو مغناطیس توسط آشکارساز
۳۵۵	۲. حساس کردن منابع کتابخانه به امواج
۳۵۵	۳. خنثی کردن سیستم
۳۵۷	پرسش‌ها
۳۶۱	پیوست ۱: بررسی اجمالی معماری ساختمان کتابخانه ملی ایران
۳۶۱	مقدمه
۳۶۵	تقسیم‌بندی فضای داخلی کتابخانه
۳۶۷	منابع
۳۶۹	پیوست ۲: ال‌زار، کتابخانه عمومی مرکزی ماری
۳۶۹	مقدمه
۳۷۳	تجهیزات کتابخانه
۳۷۳	بخش‌های کتابخانه
۳۷۹	کتابخانه‌ای برای همه
۳۸۰	فهرست منابع و وبگاه کتابخانه
۳۸۱	منابع
۳۸۱	پی‌نوشت‌ها
۳۸۳	فهرست تصاویر
۳۸۹	فهرست اشکال
۳۹۱	فهرست نقشه‌ها
۳۹۳	فهرست جداول
۳۹۵	کتابنامه فارسی
۳۹۹	کتابنامه لاتین
۴۰۵	واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
۴۲۱	واژه‌نامه فارسی به انگلیسی
۴۲۷	نمایه عمومی

پیشگفتار

سهم بحث ساختمان و تجهیزات کتابخانه در میان آثاری که در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کشور ما منتشر می‌شوند، بسیار ناچیز است. طی چند دهه اخیر آثاری که در این راستا بیشتر جلب توجه کرده‌اند: کتاب «ساختمان و تجهیزات کتابخانه» نوشته پرویز عازم، کتاب «استانداردهای وسایل و تجهیزات کتابخانه‌ای» اثر شیرین تعاونی و «ساختمان و تجهیزات کتابخانه» تألیف بابکی پرتو است که توجه به آثار فاخر این اساتید ارجمند اینجانب را بر آن داشت تا در گردآوری فصل‌های مختلف این کتاب، از آثار مذکور مطالبی را اقتباس نمایم.

عامل مهمی که باعث گردیده تا شاهد تلاش چندانی برای تألیف آثار جدید در این راستا نباشیم نقش کم‌رنگ ساختمان و تجهیزات در دو عرصه دانش کتابداری و کاربرد آن در کتابخانه‌های کشور بوده است.

اثر حاضر تلاشی است برای بیان دامنه گسترده و ماهیت متفاوت بحث ساختمان و تجهیزات در عصر حاضر و نیز راهیابی آن به کتابخانه‌های کشور تا کتابداران در تصمیم‌گیری‌های مربوط به طراحی ساختمان کتابخانه و تأمین تجهیزات متنوع آن در کنار طراحان و مجریان امر، دخالتی عالمانه داشته باشند.

در پایان جا دارد از همکاری خانم فاطمه ایرانی و آقای علیرضا فیضی که در گردآوری و ویرایش بخش‌هایی از اثر حاضر نقش داشتند و همچنین از خانم ندا مرتضی‌زاده که در نمونه‌خوانی اثر همکاری داشتند و آقای دکتر علی رادمهر و آقای مهندس حمیدرضا چاکری که مشوق و راهنمای اینجانب در تالیف اثر حاضر بودند، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از گروه صنعتی به‌گزین تولیدکننده تجهیزات استاندارد کتابخانه‌ای به‌خاطر همکاری در گردآوری مطالب و نیز از مدیریت محترم انتشارات دبیزش آقای ابوالفضل هاشمی و سایر عوامل چاپ و نشر کتاب صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

www.ketab.ir

مقدمه

از زمانی که بشر برای نخستین بار شروع به جمع‌آوری دانش مدون نمود، ضرورت استفاده از مکانی که بتوان دانش بشری را در اشکال و قالب‌های مختلف حفظ و با کمترین تلاشی بازیابی نمود احساس شد، در طول تاریخ شکل ظاهری کتابخانه‌ها همواره از ماهیت مواد ذخیره شده مانند لوح گلین، طومار، کتاب یا فیلم و نوار تبعیت می‌نمود. نوع طراحی ساختمان کتابخانه‌ها اغلب اوقات برگرفته از عملکرد ذخیره و بازیابی مواد کتابخانه‌ای بوده است. کتابخانه در انواع آن شامل عمومی، آموزشی، دانشگاهی و اختصاصی ستون فقرات هر سازمان است، علی‌رغم این که همگی آن‌ها از غنای لازم در مجموعه منابع اطلاعاتی برخوردارند، ولی بدون جذابیت در معماری زیبا، مبلمان راحت، در رسیدن به اهداف خود کامیاب نخواهند بود. کتابخانه‌ها تنها با جذابیت‌های معماری و تجهیزات است که موفق به جذب خوانندگان و دعوت آن‌ها به این پرستش‌گاه‌های علم به‌منظور تغذیه فکر می‌شوند.

در کشور ما به‌ندرت پیش آمده است که ساختمان‌های یک بخش از یک ساختمان برای کتابخانه طراحی و بنا شود. معمولاً پس از اتمام کار ضمن تقسیم

فضاها و مکان‌ها برای کارهای مختلف جایی را نیز به کتابخانه اختصاص می‌دهند و چون ابزار و تجهیزات و منابع کتابخانه، سنگینی خاصی را بر پی و بنیان ساختمان وارد می‌کند و از قبل هم به این موضوع توجهی نداشته‌اند، لذا مسئولان ذی‌ربط در پایین‌ترین قسمت ساختمان به دنبال فضایی مناسب برای کتابخانه می‌گردند. گاه ساختمان‌های ساخته شده به‌عنوان بناهای مسکونی- تجاری توسط سازمان‌های مادر از طریق اجاره و یا خرید به مصرف موقت و یا دایم در می‌آید. مسلماً این نوع ساختمان‌ها نیز در شرایط بناهای قبلی است که هیچ‌گونه انگاره‌ای در خصوص مکان خاص کتابخانه‌ای ندارند. از این رو بسیار دیده می‌شود که قسمت‌های مختلف یک کتابخانه که ساده‌ترین آن شامل اتاق خدمات فنی، اتاق مسئول کتابخانه، سالن مطالعه، مخزن، محل استقرار لوازم شخصی مراجعه‌کنندگان، محل برگه‌دان‌ها، میز امانت و مرجع است به‌طور پراکنده، دور از هم و گاه در طبقات مختلف یک ساختمان قرار می‌گیرد.

اخیراً در بناسازی‌های سازمان‌ها و مراکز مختلف کشورمان به ویژه مؤسسات دولتی به این مقوله یعنی اختصاص دادن قسمتی از فضای بنای در دست ساختمان به کتابخانه توجه می‌شود، ولی متأسفانه چون در معماری کلی ساختمان و نقشه‌کشی آن از همفکری کتابدار متخصص استفاده نمی‌شود، لذا تصور بسیار ساده‌ای از کتابخانه در ذهن طراح ساختمان جای می‌گیرد و با یک قرائتخانه (اتاق و یا تالار مطالعه) به انضمام یک یا دو اتاق در کنار آن، کار مزبور نهایی می‌شود.